

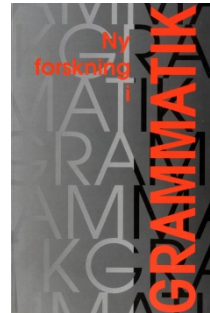
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Fonetisk reduktion og kommunikative kontraster
Tilfældet *faktisk*

Forfatter: Jan Heegård og Janus Mortensen

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 21, 2014, s. 87-102

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2014

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Fonetisk reduktion og kommunikative kontraster

Tilfældet *faktisk*

Jan Heegård og Janus Mortensen

1. Indledning

Inden for de sidste 10-15 år har der været en stigende interesse for og udforskning af fonetiske reduktionsfænomener i spontantale. Forskningen har især fremhævet at reduktioner kan tilskrives visse ords relative høje frekvens, deres kontekstuelle distribution eller deres grammatiske egenskaber ('funktionsord' overfor 'indholdsord'), men også påpeget at diskursfaktorer såsom ordgentagelse eller velkendthed for adressaten kan forårsage reduktion (se Bell et al. 2009 og Hanique & Ernestus 2011 for eksempler og henvisninger). I denne artikel udvider vi perspektivet på fonetisk reduktion idet vi præsenterer resultater fra et pilotstudie af sammenhængen mellem fonetisk reduktion og det vi kalder kommunikative kontraster. Nærmere bestemt tager vi fat i adverbialet *faktisk*'s store udtalemæssige variation, fra ['fəɡdisg] over ['fədis] til ['fas]¹, og vi undersøger hvordan denne variation spiller sammen med *faktisk*'s placering i sætninger og ytringer og adverbialets forskellige dialogiske funktioner.

2. Data

Vores data kommer fra talesprogskorpusset DanPASS (Grønnum 2009) og to interviews fra BySoc-korpusset (Gregersen 2009), det ene med to informanter, det andet med kun én. Begge korpora repræsenterer moderne standard-københavnsk, og dermed rigsmål, men de er forskellige hvad angår genre. DanPASS-korpusset består af tale fra problemløsningsopgaver og beskrivelser af geometriske figurer. Der er en klar rolle- og turfordeling i dialogerne, en

1 Vi følger Grønnums (2005: 30–37, 419–420) principper for IPA-transskription af dansk.

person skal dirigere en anden ad en rute på et kort, og der er meget få tilfælde af taleroverlap. De fleste talere i DanPASS-korpusset er unge eller yngre, dvs. mellem 20 og 45 år. BySoc-korpusset udgøres af sociolingvistiske interviews med talere i forskellige alders- og socialklasser, alle optaget i tidsrummet 2005-2010. Konversationen mellem informant og interviewer er fri og varieret, og der er undertiden overlap mellem taleturene. DanPASS-korpusset er opmærket ordvist og transskriberet i fin lydskrift. Alle forekomster af *faktisk* fra de to BySoc-interviews er opmærket i lydfilerne og transskriberet i tilsvarende fin lydskrift af denne artikels førsteforfatter. Vi bruger disse opmærkninger og transskriptioner i vores analyser nedenfor.

3. *Faktisk's* betydning

Generelt bruges *faktisk* som sætningsadverbial til at angive at talers synspunkt eller holdning står i kontrast til et andet synspunkt. Ser man på beskrivelserne i *Den Danske Ordbog* (DDO) og *Ordbog over Det Danske Sprog* (ODS), er det interessant at begge fremhæver at *faktisk* peger på den mulige tilstedeværelse af hvad vi nedenfor kalder et modsynspunkt. I DDO hedder det at *faktisk* “bruges for at bekræfte, understrege eller indrømme at noget bestemt er gældende, *evt. i modsætning til hvad man skulle forvente*” (vores fremhævning). Og i ODS får vi bl.a. at vide at betydningen er “stemmende med virkeligheden; virkelig (*undertiden m. bibet.: i modsætn. til det tilsyneladende forhold olgn.*)”.

Med udgangspunkt i den skandinaviske polyfoniteori leverer Jensen (2006) en systematisk beskrivelse af *faktisk* som polyfont adverbial. Hun fremhæver at *faktisk* ud over at understøtte talers synspunkt (p), også implicerer at et modsynspunkt (~p) er til stede eller har været nævnt i konteksten (Jensen 2006: 33). *Faktisk* fortæller altså at der er et synspunkt som taler ikke (længere) deler; at det sagforhold eller den proposition som taler fremsætter, står i modsætning til hvad der ellers har været hævdet. I et dialogisk perspektiv vil dette sige at *faktisk* typisk bruges til at lukke det dialogiske rum ved at favorisere et bestemt synspunkt frem for et andet (Mortensen 2010: 256; Mortensen 2012: 82).

Tabel 1: *Faktisk*'s seks mulige dialogiske funktioner.

	EksPLICIT $\sim p$	Implicit $\sim p$
1) $\sim p$ hos <i>TALER</i>	[1e] "Modsat hvad <i>jeg</i> tidligere har hævdet ($\sim p$)"	[1i] "Det er noget i det <i>jeg</i> har sagt der kunne give anledning til at antage at <i>jeg</i> mener $\sim p$ "
2) $\sim p$ hos <i>MODTAGER</i>	[2e] "Modsat hvad <i>du</i> tidligere har hævdet ($\sim p$)"	[2i] "Det er noget i det <i>du</i> har sagt der kunne give anledning til at antage at <i>du</i> mener $\sim p$ "
3) $\sim p$ hos <i>MAN/NOGEN</i>	[3e] "Modsat hvad <i>MAN/NOGEN</i> tidligere har hævdet ($\sim p$)"	[3i] "Modsat hvad <i>MAN/NOGEN</i> skulle tro"

Disse analyser peger på at *faktisk* er diskursorganiserende idet det relaterer forskellige synspunkter til hinanden. Det synspunkt som taler modsiger i kraft af *faktisk*, kan være eksPLICIT eller implicit til stede i kommunikationssituationen. Ydermere gælder det at ($\sim p$) enten kan være talers eget (1. person), modtagers (2. person), eller tilhøre en abstrakt eller konkret 'tredje' som vi parafraserer 'man/nogen' (3. person). Dette giver i alt seks mulige dialogiske funktioner for *faktisk*, som er sammenfattet i tabel 1 og illustreret i eksemplerne på næste side.

Modellen for *faktisk*'s dialogiske funktion peger på at det danske *faktisk* har visse paralleller med fx engelsk *actually* (fx Smith & Jucker (2000) og Clift (2001)), og hollandsk *eigenlijk* (Plug 2005). Som den eneste af disse forfattere har Plug set på om forskellige dialogiske funktioner korrelerer med mere eller mindre distinkt udtale, og fundet at *eigenlijk* er stærkt reduceret (monosyllabisk) når det er del af en ytring der sigter på at korrigerer talers egen tidligere diskurs, og ekspanderet (bi- og trisyllabisk) når det bruges til at påpege problemer i modtagers diskurs (2005: 137). Hvis vi antager at der gælder lignende principper for brugen af *faktisk* i vores datamateriale, kunne man forvente at finde følgende korrelation mellem placering af modsynspunkt ($\sim p$) og udtale af *faktisk*:

$\sim p$ hos modtager	=	ekspanderet udtale
$\sim p$ hos taler	=	reduceret udtale

[1e] ~p hos <i>taler</i> – eksplicit		[1i] ~p hos <i>taler</i> – implicit	
A:	så skal du igen mod syd men ikke stik syd du skal mod sydøst	A:	så fortsætter du så skal du sydpå stik sydpå <i>faktisk</i> ned og se nogle giraffer der
B:	ja		
A:	ja det passer <i>faktisk</i> meget godt at det er mod sydøst ...		
	~p = stik syd p = sydøst		~p = sydpå (uspecifikt) p = stik sydpå (specifikt)

[2e] ~p hos <i>modtager</i> – eksplicit		[2i] ~p hos <i>modtager</i> – implicit	
A:	så jeg skal lave et u-sving eller hvad	A:	derefter så stikker vi mod vest igen
B:	ja du skal <i>faktisk</i> lave sådan et s-sving	B:	ja
		A:	og på på din højre hånd vil du forhåbentlig have en feltstation
		B:	uha så jeg skal <i>faktisk</i> lidt nord så vidt jeg kan se
	~p = lave et u-sving p = lave et s-sving		~p = du er på højde med feltstationen p = feltstation ligger længere mod nord

[3e] ~p hos <i>nogen/man</i> – eksplicit		[3i] ~p hos <i>nogen/man</i> – implicit	
A:	og det ser <i>faktisk</i> ud som om at guldminen skulle have været en diamantmine fordi der ligger noget der ligner diamanter foran den så nå	A:	ja og så skal du dreje vestover mod de gule kornmarker
B:	ja	B:	ja
A:	ja okay	A:	og så er vi <i>faktisk</i> ved målet
	~p = man har kaldt det en guldmine p = det er en diamantmine	B:	ja jamen jeg siger tak
			~p = man skulle ikke tro vi var ved målet p = vi er ved målet

Hvorvidt det er tilfældet – og hvorvidt de andre distinktioner i tabel 1 er relevante at tage med i betragtning – diskuteres nedenfor i afsnit 6 og 7.

4. Syntaktisk distribution

I den syntaktiske analyse følger vi den danske topologiske tradition. Vi kan af vores data konstatere at *faktisk* optræder på pladserne Ekstra-venstre (Før-Fundament), a, A og Ekstra-A. Eksemplerne (1) - (3) viser forekomst på Ekstra-venstre, a og Ekstra-A. I (4) optræder *faktisk* i ytringsfinal position, men er placeret på a, ikke på A, som ellers er en strukturel anden mulighed.

	Ekstra-venstre	Forfelt	v	n	a	V	N	A	Ekstra-A
(1)	<i>faktisk</i>	<i>så</i>	<i>skal</i>	<i>du</i>				<i>til venstre der</i>	
(2)	<i>John</i>	<i>han</i>	<i>havde</i>		<i>faktisk</i>	<i>lejet</i>	<i>stuehuset</i>	<i>til det der nedlagte landbrug</i>	
(3)		<i>jeg</i>	<i>har</i>				<i>en</i>	<i>syd for vandfaldet</i>	<i>sydsydøst faktisk</i>
(4)		<i>det</i>	<i>gjorde</i>	<i>han</i>	<i>faktisk</i>				<i>(? faktisk)</i>
(5)		<i>det</i>	<i>havde</i>	<i>han</i>		<i>gjort</i>		<i>(* faktisk)</i>	<i>(faktisk)</i>

De ytringsfinale men topologisk potentielt tvetydige positioner er entydiggjort vha. af infinit- og adverbialprøverne (Hansen 2005: 55), jf. det konstruerede eksempel i (5). En forekomst kan således være final i ytringshenseende, men ikke i syntaktisk henseende. Derfor skelner vi i vores analyse mellem *syntaktisk position*, der relaterer sig til den topologiske analyse, og *ytringsposition*, der relaterer sig til hvor i ytringen *faktisk* forekommer. I den syntaktiske analyse skelner vi mellem forekomst i sætningsinitial, sætningsmedial og sætningsfinal position (SI, SM og SF). Forekomst i Ekstra-venstre og Forfelt tæller som SI, forekomst på a tæller som SM, og forekomst på A og Ekstra-A tæller som SF. I ytringsperspektivet ses der udelukkende på om *faktisk* står absolut initialt (YI), absolut finalt (YF) eller ikke, ytringsmedialt, (YM).

5. Udtale og reduktion

Som tabel 2 viser, udviser *faktisk* en ret stor variation mht. udtale.

Tabel 2: Eksempler på udtalen af *faktisk* og antal forekomster af den angivne udtale i DanPASS-korpusset og to BySoc-interviews.²

	Forekomster	Udtale
	13	[ˈfagdisg]
	12	[ˈfagtisg]
2 stavelser (93)	9	[ˈfagdis]
	6	[ˈfaʊɪs]
	1-3	[ˈfarsg], [ˈfaʊɪsg] [ˈfadɪs], [ˈfagsisg], [ˈfagtis], [ˈfaxdisg], [ˈfadɪz], [ˈfaə], [ˈfagɪs], [ˈfaʊɪsç], [faʊəs], [ˈfaʊəsx]
1 stavelse (43)	7	[ˈfajs], [ˈfaʊs]
	4	[ˈfas]
	1-2	[ˈfags], [ˈfajsç], [fas], [ˈfads], [ˈfajʊs], [ˈfaj], [ˈfajz]

Faktisk er oftest betonet, men kan også være ubetonet og i så fald udtalt med kun en stavelse. Udtalt betonet er *faktisk* oftest med to stavelser, men betonet etstavelsesudtale er også mulig. ‘Ekspanderede’, dvs. maksimalt distinkte, udtaler er ret hyppige, fx [ˈfagdisg] eller [ˈfagtisg], men også stærkt reducerede udtaler er hyppige: [ˈfajs] og [ˈfaʊs].

I sin analyse af *faktisk*'s reduktionstendens anvender Heegård (2013) to mål for reduktion: 1) en ‘ekspansionsværdiskala’, og 2) varighed. I henhold til ekspansionsværdiskalaen tildeles en given udtale af *faktisk* et point hvis udtalen realiserer et segment som forventet i henhold til mest ekspanderet udtale og et halvt point hvis segmentet er realiseret men på en måde der kan kaldes svækket. Fx får en maksimalt ekspanderet udtale af *faktisk* som [ˈfagtisg] en værdi på 8, opgjort ved at give hvert realiseret segment, inklusive tryk, et point. En mere reduceret udtale som fx [ˈfəʊəs], får værdien 5, idet der gives 4 x 1 point for [ˈf a s] og to x 0,5 point for de svækkede segmenter [ɾ ə].

2 Transskriptioner med frikativen [ɣ], ‘blødt g’, i DanPASS er korrigeret til ap-proksimanten [ʍ] i henhold til det auditive indtryk og personlig kommunikation med fonetiker Ruben Schachtenhaufen, en af transskribørerne bag DanPASS-korpusset. Variationen [ɪ] ~ [æ] ~ [j], ligeledes i DanPASS, er standardiseret til [j]. Der er to forekomster af *faktisk* der på grund af overlap og støj ikke lader sig transskribere. I alt 53 tostavelsestransskriptioner forekommer kun mellem 1 og 3 gange. I alt 32 enstavelsestransskriptioner forekommer kun 1 eller 2 gange.

Både Heegård (2013) og vi, med et lidt større materiale, finder imidlertid at denne forskel i ekspansionsværdi korrelerer signifikant med en forskel i varighed.³ *faktisk*-udtaler med høje ekspansionsværdier er også lange målt i millisekunder, og *faktisk*-udtaler med lave ekspansionsværdier er også korte. Denne korrelation giver os mulighed for at nøjes med at anvende den ene skala, varighed målt i sekunder, som vores primære reduktionsmål i denne artikel. Der er et enkelt tilfælde hvor de to mål medfører delvist forskellige resultater, og det kommenterer vi på det relevante sted.

Analysen som vi bringer nedenfor, er en udvidelse af Heegårds (2013) analyse. Denne kan sammenfattes således:

- 1) *faktisk* er signifikant mindre reduceret i DanPASS end i BySoc
- 2) *faktisk* er signifikant mere ekspanderet på de syntaktiske yderpositioner, Ekstra-venstre, A og Ekstra-A
- 3) der er meget stor udtalevariation på lille a-positionen, hvorimod der på yderpositionerne næsten udelukkende findes ekspanderede udtaler
- 4) der er signifikant forskel mellem de to korpora på lille a-positionen, *faktisk* er signifikant længere og mere ekspanderet i DanPASS end i BySoc
- 5) der er ikke nogen signifikant forskel mht. om *faktisk* står ytrings- eller turfinalt eller ikke
- 6) der er en vis sammenhæng mellem korpus (eller genre) og syntaktisk position, idet placering i de topologiske yderpositioner nærmest er fraværende i BySoc-korpusset.

I det følgende perspektiverer vi disse observationer ved at inkludere *faktisk*'s mulighed for kommunikativ kontrast som redegjort for ovenfor.

6. Resultater

Tallene i tabel 3 og 4 nedenfor tester hypotesen om at variationen i udtalen af faktisk korrelerer med modsynspunkt i talers egen vs. modtagers diskurs,

3 Med 136 parvise observationer giver en Spearmans rangkorrelationstest en signifikant rho-værdi på 0,828373. Der er i alt 138 observationer af *faktisk* i materialet, men to af dem er udtalt under så dårlige lydige vilkår at en pålidelig fonetisk transskription ikke er mulig.

og om modsynspunktet er eksplicit eller implicit. Vi ser først på *faktisk*'s gennemsnitlige varighed i de seks mulige kommunikative kontraster.

Tabel 3: Gennemsnitlig varighed i sekunder af *faktisk* i fem kommunikative kontraster; 138 observationer.⁴

	Eksplicit ~p	Implicit ~p
~p hos taler, 1	0,443 (28)	0,454 (8)
~p hos modtager, 2	0,349 (17)	0,339 (26)
~p hos <i>MAN/NOGEN</i> , 3	--	0,373 (58)

For både eksplicit og implicit ~p fremgår det at *faktisk* har længere varighed når det forholder sig til ~p hos taler, og kortest varighed når det forholder sig til ~p hos modtager. Der er ingen synderlig forskel på om *faktisk* forholder sig til en eksplicit fremsat eller en implicit påstand. Der er heller ikke nogen stor forskel mellem anden og tredje person. Derimod ses en noget større forskel mellem første person på den ene hånd og anden/tredje person på den anden hånd. Disse observationer, og det faktum at der kun er én forekomst af 3e, får os til at slå forekomsterne sammen i to kategorier (1 person vs. 2/3 person) og ignorere den lille forskel mellem eksplicit og implicit ~p. Dette giver os tallene i tabel 3, der viser en signifikant forskel på *faktisk*'s varighed i forhold til om ~p kan tilskrives taler eller ikke-taler. Hvis *faktisk*'s ~p kan tilskrives taler, er *faktisk* signifikant længere end hvis ~p tilskrives ikke-taler.

Tabel 4: Gennemsnitlig varighed af *faktisk* og kommunikativ kontrast: non-p hos taler vs. non-p hos ikke-taler; 138 observationer.

	Eksplicit og implicit ~p
~p hos taler, 1	0,455 (36)
~p hos ikke-taler, 2+3	0,36 (102)
t-test, p-værdi = 0,00242	

⁴ Der er kun ét belæg på 3e, med varigheden 0,371 sek., hvorfor et gennemsnit ikke giver mening.

Tallene i tabel 4 peger altså på at isoleret set er dialogisk funktion en vigtig faktor for hvordan *faktisk* udtales. Men som Heegårds resultater viser, er også syntaktisk position og genre (DanPASS vs. BySoc) vigtige faktorer for udtalen af *faktisk*. For at kunne vurdere om nogle faktorer er vigtigere end andre, har vi derfor foretaget en regressionsanalyse. I denne måler vi den effekt en faktor har på *faktisk*'s varighed, når der tages højde for andre eventuelt påvirkende faktorer. En måde at måle dette på er at inkludere alle de faktorer man er interesserede i at undersøge, i en såkaldt 'model'. Denne model kan så analyseres ved hjælp af statistisk software for effekter og eventuelle signifikante påvirkninger fra de faktorer man har inkluderet.⁵ Vi har i denne undersøgelse begrænset os til at undersøge faktorerne Kommunikativ kontrast (med 'niveauerne' ~p hos taler vs. hos ikke-taler), Syntaktisk position (med niveauerne medial vs. ikke-medial), Genre (med niveauerne DanPASS vs. BySoc) og Ytringsdistribution (med niveauerne ikke-final vs. absolut final). Det er velkendt at den enkelte taler kan have tilbøjelighed til særlige udtaler af et ord. Vi har imidlertid ikke belæg nok per taler til at undersøge dette, men vi har udnyttet muligheden i vores statistiske software for at inkludere Taler som en såkaldt *vilkaarlig faktor* ('random factor') i beregningerne.

Tabel 5 viser hvor stor effekt de sproglige faktorer kommunikativ kontrast, syntaktisk position, genre og ytringsdistribution har på *faktisk*'s varighed når alle 138 forekomster analyseres samtidig.

Tabel 5: Multifaktoriel regressionsanalyse af *faktisk*'s varighed, alle syntaktiske positioner; 138 observationer; 22 talere; ingen interaktioner mellem faktorerne.

Faktor	Faktorniveau	Æstimat	Standardafvigelse	t-værdi
Skæringspunkt		0,3283	0,0419	7,819
Kommunikativ kontrast	~p hos ikke-taler	-0,0242	0,0253	-0,954
Syntaktisk position	Perifer	0,1291	0,0316	4,089
Genre	DanPASS	0,0615	0,0418	1,470
Ytringsposition	Absolut final	0,0174	0,0304	0,572

5 Vi har brugt softwarepakkerne languageR, lme4, DesignPatterns og Rcmdr tilknyttet The R Project for Statistical Computing; <http://www.r-project.org/>. T-værdierne i regressionsanalyserne er beregnet med funktionerne lmer og lrm. Vi takker Nicolai Pharaog og Jacob Thøgersen for gode råd angående den statistiske analyse.

De vigtigste tal er æstimattallene og t-værdierne. Æstimatværdierne fortæller hvor meget og i hvilken retning et givent faktorniveau adskiller sig fra dets ‘modniveau’, som er indbefattet i skæringspunktet. Med andre ord, hvorvidt og hvordan det angivne faktorniveau har en indflydelse på den afhængige variabel. T-værdierne viser om denne indflydelse er signifikant. Som tommelfingerregel for en t-værdis signifikansniveau følger vi Baayen (2008: 248) og regner numeriske t-værdier på 2 og derover som indikator for signifikans, og vi går ud fra et signifikansniveau på 0,05. Tabellen viser således at af de fire faktorer er det kun syntaktisk position der har en signifikant indflydelse. Af den positive æstimatværdi og faktorværdien “Perifer” kan vi se at *faktisk* udtales med større varighed i topologisk perifer position, dvs. Ekstra-venstre (Før-Fundament) og Ekstra-A. DanPASS-korpusset (Genre) og absolut final ytringsposition påvirker ligeledes udtalen af *faktisk* i retning af længere varighed, men i en mindre og ikke-signifikant grad. Derimod har *faktisk* en tendens til at være udtalt med kortere varighed når det adresserer non-p hos ikke-taler, men også i dette tilfælde kun med en lille effekt, som ikke er signifikant.

Dette resultat bekræfter Heegårds (2013) analyser, som ikke inddrog regressionsanalyse, og den umiddelbare observation at topologisk perifer position giver længerevarende og ekspanderet udtale. Det er imidlertid, som Heegård også har vist, kun sætningsmedialt, på lille a, at vi ser nævneværdig variation i udtalen, fra [' fagdisg] til [fas], og det er derfor særligt interessant at undersøge om de sproglige faktorer har indflydelse på *faktisk*'s varighed på netop den plads. Dette har vi gjort med en statistisk model der er identisk med den analyserede ovenfor, blot uden faktoren syntaktisk position (fordi vi kun kigger på lille a), og med blot 113 forekomster.

Tabel 6: Multifaktoriel regressionsanalyse af *faktisk*'s varighed på SM-positionen (‘lille a’); 113 observationer, 21 talere; ingen interaktioner mellem faktorerne.

Faktor	Faktorniveau	Æstimat	Standardafvigelse	t-værdi
Skæringspunkt		0,3334	0,0471	7,077
Kommunikativ kontrast	Ikke-taler	-0,0341	0,0296	-1,153
Ytringsposition	Absolut final	0,0661	0,0418	1,581
Genre	DanPASS	0,0569	0,0463	1,229

Analysen af modellen viser at ingen af de tre undersøgte faktorer på overbevisende måde kan forklare variationen i *faktisk*'s varighed når det optræder sætningsmedialt. Ingen af t-værdierne er på 2 eller derover. Selvom der er en lille tendens til kortere varighed når *faktisk* adresserer non-p hos ikke-taler, og små tendenser til længere varighed når det står sidst i en ytring eller optræder i DanPASS-korpusset, er dette altså ikke på et signifikant niveau. Ingen af de undersøgte tre faktorer kan således alene forklare den variation i varighed *faktisk* udviser når det optræder sætningsmedialt. Det vil sige at Heegårds (2013) observation at sætningsmedialt *faktisk* har længere varighed (er mere ekspanderet) i DanPASS end i BySoc ikke kan bekræftes når man samtidig tager højde for kommunikativ kontrast og ytringsposition.⁶

7. Samspil mellem faktorerne

Gennemgangen ovenfor efterlader os med følgende observationer: Set isoleret, enten hos Heegård (2013) eller i analyserne i denne artikel, har faktorerne topologisk placering, genre og kommunikativ kontrast en væsentlig indflydelse på varigheden af *faktisk*. Analyseres faktorerne samlet, skiller syntaktisk position sig igen ud, og der er en tendens til at ytringsposition også gør. Vi har sammenfattet disse observationer og tendenser i tabel 7.

Tabel 7: Overordnede tendenser for forholdet mellem *faktisk*'s varighed og de undersøgte faktorer.

	Længere udtale	Kortere udtale
Modsynspunkt	hos taler	hos ikke-taler
Genre	DanPASS	BySoc
Topologi	perifer	medial
Ytringsposition	absolut final	ikke-final

6 Men det kan den hvis man anvender en statistisk model der måler på ekspansionsværdi, og som inkluderer de samme faste faktorer som nævnt i tabel 6. Denne uoverensstemmelse, som vi af pladsmæssige grunde ikke kan uddybe her, kan formentlig tilskrives det forhold at arten af variation i de to typer mål (varighed vs. ekspansionsværdi) er forskellig, at vi arbejder med et forholdsvis begrænset antal observationer, eller at taler i vores statistiske værktøj ikke kan inkluderes som 'vilkårlig faktor' i en model der måler på ekspansionsværdi.

Disse tendenser kan fortolkes sådan at hvis man fremsætter et synspunkt som indebærer potentiale for modsigelse (fra modparten eller en tredjeperson) vil man have en tendens til at bruge en kortere, mindre ekspanderet, form, og samtidig vælge en sætnings-/ytringsmedial position. Og hvis man fremsætter et synspunkt hvor potentialet for modsigelse *ikke* er stort (fordi det ligger hos taler selv), er der alt andet lige større mulighed for at bruge en ekspanderet form. Således ser man *faktisk* i denne betydning brugt på perifer position i tillæg til medial position, som ellers kan betragtes som en umarkeret defaultposition.⁷ Sammenhængen mellem kommunikativ kontrast og topologi illustreres yderligere af tabel 8.

Tabel 8: Fordeling af *faktisk* i forhold til kommunikativ kontrast og syntaktisk position.

	PERIFER		MEDIAL	I alt
	SI	SF	SM	
1	3 8,3 %	13 36,1 %	20 55,5 %	36 100 %
2	2 4,7 %	3 6,9 %	38 88,4 %	43 100 %
3	1 1,7 %	2 3,4 %	56 94,9 %	59 100 %
	6	18	114	138

Forekomsterne i de syntaktiske yderpositioner er generelt fåtallige, men det er påfaldende at 44,4 % af forekomsterne hvor *faktisk* har selvkorrigerende funktion (1 person), optræder i topologisk perifer position, mens det kun gør sig gældende for henholdsvis 11,6 % og 5,1 % af forekomsterne hvor modsynspunktet er placeret hos 2. eller 3. person.

⁷ Hvis man vil forsøge sig med en forklaring på disse observationer, kan man fx skele til Brown og Levinsons (1987) høflighedsteori og se den reducerede udtale af *faktisk* i ytringer hvor $\sim p$ ligger hos 2. eller 3. person som et udslag af talers forsøg på at minimere den potentielle trussel mod modtagers *face* som brugen af *faktisk* kan siges at indeholde.

Selvom syntaktisk final position ikke er lig med ytringsfinal position, som også viser en tendens til længere varighed, tør vi alligevel pege på et mønster når vi ser på fordelingen af *faktisk* i forhold til kommunikativ kontrast og ytringsposition, som i tabel 9.

Tabel 9: Fordeling af *faktisk* i forhold til kommunikativ kontrast og ytringsposition.

	PERIFER		MEDIAL	
	Initial	Absolut final	Medial	I alt
1	3 8,3 %	8 22,2 %	25 69,4 %	36 100 %
2	2 4,7 %	4 9,3 %	37 86,0 %	43 100 %
3	1 1,7 %	3 5,0 %	55 93,2 %	59
	6	18	114	138

Igen ser vi at det først og fremmest er ved første person at der er mulighed for at bruge både medial (69,4 %) og perifer position (30,5 %), hvorimod medial position er langt den foretrukne når *faktisk* modsiger et synspunkt hos anden (86,0 % af forekomsterne) eller tredje person (93,2 % af forekomsterne).

Dette sammenspil mellem sætnings-/ytringsposition og dialogiske varianter af *faktisk* bør efterprøves i et større datamateriale.

8. Konklusion

Denne pilotundersøgelse har vist at forskellige grader af fonetisk reduktion i udtalen af *faktisk* i vores materiale ikke alene kan forklares med henvisning til forskellige dialogiske varianter af sætningsadverbialt. Ser man isoleret på den kommunikative kontrast som findes mellem de varianter af *faktisk* der bruges til selvkorrigerende, og de varianter der bruges til at modsige et synspunkt som modtager eller en tredje person har fremsat eller kan antages at have, er der faktisk en statistisk signifikant forskel. Men tager man højde for samspillet med andre faktorer, viser det sig at billedet er mere komplekst end som så, og at ytringsposition (og formentlig genre) har en større effekt på reduktions-

graden end den kommunikative kontrast. Det interessante er imidlertid at det ser ud som om der er et samspil mellem dialogiske varianter og sætnings-/ytringsposition, og dette samspil fortjener at blive udforsket grundigere end vi har mulighed for inden for rammerne af en pilotundersøgelse som denne.

Henvisninger

- Baayen, R.H. (2008). *Analyzing Linguistic Data. A Practical Introduction to Statistics using R*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bell, A., J.M. Brenier, M. Gregony, C. Girand & Jurafsky (2009). Predictability effects on durations of content and function words in conversational English. *Journal of Memory and Language* 60, 92-111.
- Brown, P. & S. C. Levinson (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clift, R. (2001). Meaning in interaction: The case of *actually*, *Language* 77, 245-291.
- Den Danske Ordbog* (DDO), <http://ordnet.dk/ddo/>.
- Gregersen, F. (2009). The data and design of the LANCHART study, *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 3-29.
- Grønnum, N. (2005). *Fonetik og fonologi. Almen og dansk*. København: Akademisk Forlag.
- Grønnum, N. (2009). DanPASS – A Danish phonetically annotated spontaneous speech corpus, *Speech Communication* 51, 594-603.
- Hanique, I. & M. Ernestus (2011). Final /t/ reduction in Dutch past-participles: The role of word predictability and morphological decomposability, i P. Cosi, et al. (red.) *INTERSPEECH 2011, 12th Annual Conference of the International Speech Communication Association, Florence, Italy*, 2849-2852. http://www.isca-speech.org/archive/interspeech_2011.
- Hansen, E. (2005). *Dæmonernes port*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Heegård, J. (2013). Functional phonetic reduction? The case of the Danish adverb *faktisk* ('actually'), i J. Heegård & P.J. Henrichsen (red.) *New Perspectives on Speech in Action. Proceedings from the 2nd SjúSK Conference on Contemporary Speech Habits* [Copenhagen Studies in Language 43], Frederiksberg: Samfundslitteratur Press, 59-78.
- Jensen, E.S. (2006). 'Egentlig' og 'faktisk' og to slags spørgsmål polyfoniteoretisk anskuet, i R. Therkelsen, N.M. Andersen & H. Nølle (red.) *Sproglig polyfoni, Arbejdsrapirer 6*, Institut for Sprog og Kultur: Roskilde Universitetscenter, 27-51.

- Mortensen, J. (2010). *Epistemic stance marking in the use of English as a lingua franca*. Ph.d.-afhandling, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Mortensen, J. (2012). Epistemisk positionering i dansk talesprog, *NyS* 42, 62-91. *Ordbog over det Danske Sprog* (ODS), <http://ordnet.dk/ods/>.
- Plug, L. (2005). From words to actions: The phonetics of *eigenlijk* in two communicative contexts, *Phonetica* 62, 131-145.
- Smith, S.W. & A.H. Jucker (2000). *Actually* and other markers of an apparent discrepancy between propositional attitudes of conversational partners, i G. Anderson & T. Fretheim (red.) *Pragmatic Markers and Propositional Attitude*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 207-238.

